

М.В.РУСЯЄВА

Музей історичних коштовностей України

ОБРАЗ СТЕПУ В ПОЕЗІЇ БОРИСА МОЗОЛЕВСЬКОГО

Степ в усьому розмаїтті барв, неосяжності просторів і глибини віків - головний герой багатьох віршів Бориса Мозолевського. Він став органічною частиною його археологічної діяльності, роздумів і натхнення, життям і долею, його особливим чистим світом. Складається враження, що він свідомо чи підсвідомо дуже часто знаходиться в його полоні, спілкується з ним як з живою істотою.

Степ уявлявся йому у двох вимірах: горизонтальному і вертикальному. Як і в ранніх, ще російськомовних, так і в більш пізніх віршах нерідко оспівується степовий пейзаж: це і краєвиди, напоєні запахом трав та квітів, і сумні спогади, не позбавлені почуття таємничості, і відчуття взаємозв'язку степового та космічного життя

В большие ладони степи
небо роняет звезды.
И вот они всходят кострищами,
Искры роняя в ночь.

(Вечерняя элегия)¹

Степ безмежний, його рослинно-квіткове різнобарв'я має денні та нічні відтінки:

Над степью зарево вечернее,
А степь без края и межи.

(Вечерняя элегия)

Де твої межі і де твоїй початок?
В чім твоя велич і в чім таїна?

(Степ)

Виразно проступає зовнішнє сприйняття степу і його нетоптаними травами і квітами - мальвами, полином, чебрецем, горицвітом. Разом з тим, це - ніби жива істота, яка має якесь особливе, навіть людське обличчя, відоме лише поетові:

¹ Уривки з віршів наведені за виданнями: Борис Мозолевский. Шиповник, - К., 1967; Борис Мозолевський, Веретено. - К., 1980; Борис Мозолевський. Кохання на початку осені. - К., 1985; Борис Мозолевський. Дорогою стріли. - К., 1991.

Научи, щоб не мог без трепета
 Никогда вспо́минать твой лик!
 Как тебя поместить в салон,
 Красота с человечесьим обликом...
 Степь моя, очистительный храм,
 Белозубая девушка с веером!
 (Степь)

Розкопки скіфських курганів, вивчення історії давнього населення наповнює світогляд поета новим змістом. Степ тепер - це не просто горизонтальна поверхня його сьогодення. Це глибина по вертикалі "крізь кіммерійство, скіфство, половецтво".

Мов сон пройшли сармати, готи, гуни,
 Авари, печеніги, кипчаки...
 (Ірій. Поема у витворах скіфського золотарства. Герри)

Віки зітхають із могильних штолень...
 (Ліричний відступ із золотою гривною)

Стогнала в могилі чиясь таїна -
 Безмежна, як, степ і глибока як
 вічність
 (Я встав серед почі і вийшов у степ)

Ці уривки не потребують пояснень, вони розкривають художнє і історичне розуміння Борисом Мозолевським образу Степу в двох його найголовніших поняттях. Степ - це історична хроніка минулого і прийдешнього, своєрідний ворожбит і знавець майбуття.

Не проходить прийдешнє.
 Не минає минуле.
 Що було, й те, що буде, -
 Все вже знає земля

Водночас - це і "батько сивий", і "рідний брат" і генетична пам'ять народу:

Поки ти світиш нам - нас не здолати:
 Наше коріння - в твоїй глибині.
 (Степ)

Щоразу частіше у віршах Бориса Мозолевського звучать роздуми про історичне минуле Степу, інколи в поєднанні з його особистою долею і сьогоденням: то він багряніє від крові і плачу полонянок, то стає таємним свідком пічних роздумів про сенс буття.

Скіфський степ для автора більш живий, ніж сучасний, дихає з глибини курганів, що зберігають не лише кості, а й "високій світ", його далеке минуле.

Та нараз понад степами
Спалахнуло дивне світло.
Щось неначе розколось
І з відлуннями глухими
Предковічний, віщий голос
Просочився із могили.

(Ірій. Поема у витворах скіфського золотарства. Пролог)

Здається, що тут в уяві поета одразу промайнули один за одним ті степи в історичній послідовності, кожен з яких зберігає сліди життя багатьох народів і окремих людей, які в той чи інший час жили тут або пройшли його шляхами.

Роки неначе чумаки
Пройшли степами - і немає.

(За роками, за ріками)

А в інших віршах вже нове світобачення:

Давніми доскіфськими повір'ями
Марить за баштанами полинь ...

(Спить луна над синіми деревами...)

Не знаю, в степу зазніла роса,
Чи синьо засяяли очі скіфянок.

(Ірій. Поема у витворах скіфського золотарства.
Ліричний відступ перед світанком)

А степ вже світиться курганями
Й не дозволяє забуття.

(Ірій. Поема у витворах скіфського золотарства. Епілог)

Червоне сонце скіфського степу посилає свої промені прямо в прийдешнє. Поет населяє його божествами, воїнами, жінками, які розмовляють, страждають, воюють і кохають. Вірші наповнені історичною метафоризацією, розмовними інтонаціями, ідеалізованим сприйняттям світогляду кочових скіфів.

Археологічні речі Борис Мозолевський любить і цінує через їхню загадковість. Проте це не прості художні вироби: з них ніби зійшли зображені тварини, богині і люди.

Скіфська Афродіта - Аргімаса,
Степом зачарованим ішла ...
Дивним сьйвом осявала степ.

(Ірій. Поема у витворах скіфського золотарства. Аргімаса)

Трактування міфологічних образів суто авторське. Одержимий своїм "скіфобаченням", він водночас відчував роздвоєність власного ставлення до їх нищення. Містичне і реальне вривається в настрій, миттєве співчуття до розколотої душі Степу то з'являється, то зникає:

Ще Чортмлик свігився ковилою,
 Переливався, сизий від роси.
 І соняхи, неначе скіфські вої,
 Чекали сонця, спершись на списи.
 А вдалині чорнів кар'єрний розор.
 Підступно під'їдаючи поля.
 Пусте село текло в кар'єр навироти
 Приречена, рокована земля!..
 В якому я столітті? Хто я? Де я?
 Чого я вгруз, як нень, у ці горби?
 На цьому боці - вольниця Атея.
 А ген вже - хід залізної доби.
 Настане й день, коли в космічній леті
 Ракета нас в нові світи помчить.
 Але чогось не стане на планеті,
 І щось оте у кров мені кричить.

(Прій. Поема у витворах скіфського золотарства
 Чортмлик. Ліричний відступ)

Борис Мозолевський настільки любив все скіфське, що з боєм сприймав незаперечну істину про те, що найкращі пам'ятки золотарства було виготовлено еллінськими, а не скіфськими майстрами. Свою видатну, більш того, дивовижну пам'ятку - золоту пектораль, яку так щедро подарував Б.Мозолевському скіфський Степ, яка принесла йому велику славу, він найкраще оспівав не у віршах, а в "опоетизованій" статті.

Як не дивно при такому багатогранному оспівуванні Степу, Борис Мозолевський, здається, жодного разу не підніс його до рівня божества:

Родная степь, где я хожу как бог,
 К твоей высокой тайне приобщенный
 (На Базавлук уходят облака)

У своєму Степу він сам відчував себе богом, язичником, який умів говорити і з травами, і з курганами, і з тими, чий спокій вони зберігали протягом тисячоліть, і з самим Степом, як одухотвореним еством.

¹ Мозолевський Б.М. Синтез скіфо-античної думки. До інтерпретації пекторалі з Товстої Могили //Всесвіт. - 1978, №2. - С.191-204.

Люблю тебе, гіркий мій степе,
 Солончаки та подини!
 Як раптом зможу жить без тебе,
 Мене навіки проклени.

(Ірій. Поема у вигворах скіфського золотарства. Епілог)

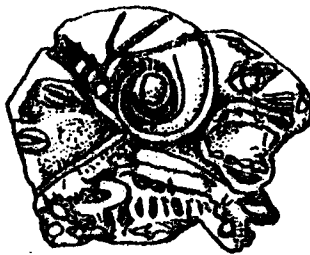
Степ у віршах Бориса Мозолевського не завжди сонячно-тихий і гармонійно-статичний. Він різний і ззовні, і зсередини, наповнений енергією століть. З точки зору поетичного сприймання це універсальний символ Всесвіту.

Відгуло, відпалало нестерпно,
 Тільки золото сонцем сія.
 Сизим свистом над синім степом
 Славить вітер скіфське ім'я.

(Скіфський степ)

Степ світиться золотом навіть вночі, коли розкриває таємницю зображень на пам'ятках мистецтва, що були знайдені Борисом Мозолевським у степових курганах і дали новий імпульс до вивчення скіфської культури.

Майстерне поєднання археологічного, історичного та поетичного знайшло відображення і в його книзі "Скіфський степ"¹, але то вже інша сторінка творчості Бориса Миколайовича Мозолевського.

¹ Мозолевський Б.М. Скіфський степ. - К.: Наукова думка, 1983. - 200 с.